

TUPAKAN MYYNNIN OMAVALVONTA K-18

osa 1 TUPAKAN MYYNNIN OMAVALVONTAOPAS sivut 3–17
osa 2 OMAVALVONTASUUNNITELMAN MALLI sivut 18–31

Valvira

TUPAKKALAIN TAVOITTEET – OMAVALVONNAN TARKOITUS

Tupakkalain yleisenä tavoitteena on väestön suojaaminen tupakoinnin aiheuttamilta terveyshaitoilta. Tupakkatuotteiden tai tupakointivälineiden myynti alle 18-vuotiaille on kielletty. Myyntikiellon tarkoituksena on estää alaikäisiä saamasta tupakkatuotteita käyttöönsä ja siten ehkäistä lasten ja nuorten tupakoinnin aloittaminen.

**OMAVALVONTASUUNNITELMAN AVULLA ELINKEINONHARJOITTAJA
VARMISTAA MYYNTIKIELLON NOUDATTAMISEN.**

LUKIJALLE

Tupakkatuotetta tai tupakointivälinettä ei saa elinkeinotoiminnassa myydä tai muutoin luovuttaa alle 18-vuotiaalle. Myynnin omavalvonnan avulla huolehditaan siitä, etteivät alaikäiset saa käyttöönsä tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä. Omavalvontavelvollisuutta koskevat tupakkalain säännökset tulivat voimaan 1.3.2000, ja velvollisuus koskee kaikkia tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden myyntipaikkoja. Omavalvonnan toteuttamiseksi elinkeinonharjoittajan tulee kustannuksellaan laatia ja toteuttaa myyntipakkakohtainen omavalvontasuunnitelma.

Tupakkalain 1.4.2009 voimaan tulevan muutoksen myötä tupakan vähittäismyynti muuttuu luvanvaraiseksi. Yhtenä tupakkatuotteiden vähittäismyyntiluvan myöntämisen edellytyksenä on hyväksyttävä omavalvontasuunnitelma. Sosiaali- ja terveysministeriön omavalvontasuunnitelmaa koskeva asetus tulee voimaan samaan aikaan tupakkalain muutoksen kanssa 1.4.2009.

Omavalvontasuunnitelma sisältää kirjalliset ohjeet siitä, miten myyntikiellon omavalvonta toteutetaan myyntipaikassa. Toteuttaminen edellyttää valvonnan kirjaamista, seuranta ja arviointia. Tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden myyntipisteisiin sijoitetulla kyltillä ilmoitetaan, ettei tupakkatuotteita saa myydä alaikäiselle. Tupakkatuotteiden myyntipaikassa tulee olla omavalvonnan vastuhenkilö, jonka puoleen myyjä voi kääntyä tarvitessaan lisäohjeita tai tukea. Hyvä perehdyttäminen omavalvontaan lisää myyjien varmuutta toteuttaa valvontatoimenpiteitä, jotka saattavat kohdistua jopa itseä vanhempiin asiakkaisiin. Seuranta on kehittämisen perusta: omavalvonnan toimivuutta koskevat huomiot ja muut omavalvontakirjaukset ovat osa seuranta ja sen perusteella tehtävää omavalvonnan säännöllistä uudelleenarviointia ja kehittämistä.

Tupakkalain noudattamista valvovat kunnan valvontaviranomaiset. Kunnan valvontaviranomaiset ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira) antavat neuvoja ja opastusta tupakan myynnin omavalvonnan toteuttamisessa.

Tämä opas on tarkoitettu elinkeinonharjoittajien apuvälineeksi omavalvonnan toteuttamisessa ja myymälähenkilökunnan perehdyttämisessä. Tavoitteena on, että tupakkatuotteiden myyntikiellon noudattaminen tulisi osaksi vastuullisen elinkeinonharjoittajan laatu järjestelmää.

Tähän esitteeseen sisältyy:

- 1) Tupakan myynnin omavalvontaopas (osa 1)
- 2) Omavalvontasuunnitelman malli ja lomakkeet (osa 2)

Omavalvontasuunnitelman malli ja mallilomakkeet helpottavat omavalvonnan toteuttamista. Elinkeinonharjoittaja voi ottaa oheisen omavalvontasuunnitelman ja lomakkeet käyttöön sellaisenaan tai räätälöidä suunnitelmansa ja lomakkeensa omiin tarkoituksiinsa sopivaksi. Omavalvontasuunnitelma voidaan toteuttaa myös sähköisenä ja se voidaan yhdistää osaksi elintarvikehuoneiston muita omavalvontasuunnitelmia. Suunnitelman ja sen toteutuksen tulee olla tupakkalain säännösten ja sosiaali- ja terveysministeriön tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden vähittäismyyntin omavalvontasuunnitelmasta antaman asetuksen (liite 1) mukainen.

Helsingissä 9. päivänä maaliskuuta 2009

*Ylijohtaja
Jukka Männistö*

*Suunnittelija
Johanna Haapala-Mrena*

TUPAKAN MYYNNIN OMAVALVONTAOPAS

SISÄLLYS

1. MUISTILISTA. Tupakan myynnin omavalvonnan pääperiaatteet	4
2. LAINSÄÄDÄNTÖ JA OMAVALVONNAN TARKOITUS	5
3. VIRANOMAISVALVONTA JA SEURAAMUKSET	5
4. TUOTTEET, JOITA MYYNTIKIELTO JA OMAVALVONTAVELVOLLISUUS KOSKEE	6
5. OMAVALVONTASUUNNITELMAN SISÄLTÖ	6
A. Omavalvonnan vastuhenkilö	
B. Luettelo tuoteryhmistä, joita omavalvonta koskee	
C. Henkilökunnan perehdyttäminen ja osaamisen kertaaminen	
D. Menettely nuoren henkilön iän varmistamisessa ja ongelmatilanteissa	
E. Myyjille annettujen menettelytapahjeiden noudattamisen seuranta	
F. Ongelmatilanteiden tai viranomaisten tarkastusten johdosta toteutetut toimenpiteet	
G. Myyntikieltokylttien esillepano	
H. Omavalvonnan uudelleenarviointi ja kehittäminen	
I. Omavalvonnan kirjaaminen	
6. OMAVALVONTASUUNNITELMAN ESITTÄMINEN VALVONTAVIRANOMAISELLE. VIRANOMAISEN MERKINNÄT.	12
7. MYYNTIPISTEIDEN SIJAINTI MYYNTIPAIKASSA	12
8. TUPAKKA-AUTOMAATIT	12
9. HYVÄ TIETÄÄ	12
Suunuuskan myyntikielto	
Päällyksmerkinnät ja mainontakielto	
Imppaus	

LIITTEET:

- Sosiaali- ja terveysministeriön asetus tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden vähittäismyynnin omavalvontasuunnitelmasta
- Sosiaali- ja terveysministeriön päätös tupakointivälineistä

1. MUISTILISTA.

TUPAKAN MYYNNIN OMAVALVONNAN PÄÄPERIAATTEET

ELINKEINONHARJOITTAJA ON TÄYTTÄNYT OMAVALVONTAVELVOITTEENSA KUN:

1. Myyntipaikkaan on nimetty omavalvonnan vastuhenkilö.
2. Myyntipisteet on sijoitettu siten, että tupakkatuotteiden myyjä voi jatkuvasti valvoa ostotilannetta
3. Tupakka-automaatit on sijoitettu siten, että niitä voidaan jatkuvasti seurata ja estää alaikäisiä käyttämästä automaatteja.
4. Myyntipaikassa on luettelo niistä tuoteryhmistä, joita omavalvonta koskee.
5. Myyntikieltoilmoitukset ovat selvästi asiakkaiden nähtävillä jokaisessa myyntipisteessä.
6. Myyntipaikassa on kirjallinen omavalvontasuunnitelma ja sitä noudatetaan.
7. Omavalvontasuunnitelma on yhtenä kokonaisuutena myyntipaikan työntekijöiden saatavilla.
8. Henkilökunta on perehdytetty tupakan myynnin omavalvontaan.
9. Vaaditut omavalvontakirjaukset on tehty.
10. Seuranta toimii ja omavalvontajärjestelmä arvioidaan uudelleen säännöllisin väliajoin, vähintään kerran vuodessa ja aina tarvittaessa.

Omavalvontavelvollisuus koskee myös myyntiä automaattisesta myyntilaitteesta.

MYYJÄN MUISTILISTA

1. Älä koskaan myy alaikäiselle tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä – sinulla on velvollisuus kieltäytyä myymästä alaikäiselle ja se merkitsee oikeutta kieltäytyä myymästä henkilölle, joka ei voi todistaa ikäänsä!
2. Tarkasta alaikäiseltä näyttävän nuoren ikä.
 - Ikä tarkastetaan virallisesta henkilötodistuksesta, joka on esimerkiksi kuvallinen henkilökortti, ajokortti tai passi.
3. Jos nuori ei voi tai ei halua esittää henkilötodistustaan, älä myy hänelle tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä.
4. Tee omavalvontakirjaukset iän tarkastuksista ja niiden tuloksista sekä ikätarkastuksiin liittyvistä ongelmatilanteista ja välitysepäilyistä.
5. Tee muut mahdolliset omavalvontakirjaukset. Ellet tiedä miten toimia, kysy neuvoa omavalvonnan vastuhenkilöltä.

Tässä oppaassa on jäljempänä (osa 2, sivu 18) omavalvontasuunnitelman malli sekä valvonnan kirjausten mallilomakkeet. Elinkeinoharjoittaja voi ottaa ne sellaisenaan käyttöönsä. Ne eivät ole viranomaismääräyksiä, vaan jokainen voi laatia itse omavalvontasuunnitelmansa sosiaali- ja terveysministeriön tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden vähittäismyynnin omavalvontasuunnitelmasta antaman asetuksen (liite 1) mukaisesti.

2. LAINSÄÄDÄNTÖ JA OMAVALVONNAN TARKOITUS

Tupakan myynnin omavalvontavelvollisuuden perusta on tupakkalaissa.

Tupakkalaki 10 §

”Tupakkatuotetta tai tupakointivälinettä ei saa elinkeinotoiminnassa myydä eikä muutoin luovuttaa henkilölle, joka on kahdeksaatoista vuotta nuorempi.”

”Tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä myyvän elinkeinonharjoittajan tulee kustannuksellaan laatia ja toteuttaa omavalvontasuunnitelma, jolla estetään tupakkatuotteen tai tupakointivälineen luovuttaminen kahdeksaatoista vuotta nuoremmalle henkilölle.”

Sosiaali- ja terveysministeriön omavalvontasuunnitelma-asetus

”Omavalvontasuunnitelma on tupakkatuotteiden vähittäismyyntiluvanhaltijan laatima kirjallinen ohjeisto toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain 10 §:n 1 momentissa säädetyn myyntikiellon toimeenpanosta tupakkatuotteiden myyntipaikassa.”

” Omavalvontasuunnitelma tulee pitää yhtenä kokonaisuutena myyntipaikan työntekijöiden saatavilla.”

Omavalvonnan toteuttaminen tarkoittaa ja edellyttää valvonnan kirjaamista, seuranta, arviointia ja kehittämistä.

Tupakkalain tavoitteet – omavalvonnan tarkoitus

Tupakkalain yleisenä tavoitteena on väestön suojaaminen tupakoinnin aiheuttamilta terveyshaitoilta. Tupakkatuotteiden tai tupakointivälineiden myynti alle 18-vuotiaille on kielletty. Myyntikiellon tarkoituksena on estää alaikäisiä saamasta tupakkatuotteita käyttöönsä ja siten ehkäistä lasten ja nuorten tupakoinnin aloittaminen. Omavalvontasuunnitelman avulla elinkeinonharjoittaja eli vähittäismyyntiluvanhaltija varmistaa myyntikiellon noudattamisen.

Keskeiset säädökset ja määräykset:

- Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi (tupakkalaki), 13.8.1976/693 (viimeisin muutos 19.12.2008/984)
- Asetus toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi (tupakka-asetus), 25.2.1977/225 (viimeisin muutos 9.11.2006/936)
- Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) asetus tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden vähittäismyyntin omavalvontasuunnitelmasta (omavalvontasuunnitelma-asetus), 26.2.2009/99 (*liite 1*)
Asetus koskee omavalvontasuunnitelman myyntipaikkakohtaista laatimista, sisältöä ja toteuttamista.
- Sosiaali- ja terveysministeriön päätös tupakointivälineistä, 8.12.1999/1158 (*liite 2*)
Päätös sisältää luettelon tupakkalaissa tarkoitetuista tupakointivälineistä.

3. VIRANOMAISVALVONTA JA SEURAAMUKSET

Omavalvonnan toteutumista valvovat ensisijaisesti kunnan valvontaviranomaiset. Omavalvontasuunnitelma on pyydettyä esitettävä valvontaviranomaiselle.

Jollei elinkeinonharjoittaja laadi tai noudata omavalvontasuunnitelmaa, kunta voi asettaa velvoitteiden toteuttamisen tehostamiseksi uhkasakon. Tupakkatuotteiden tai tupakointivälineiden myyminen

alle 18-vuotiaalle on tupakkalain 31 c §:n mukaan rangaistava teko. Saman pykälän mukaan on myös rangaistavaa laiminlyödä valvoa tupakkalain 11 §:n mukaisesti automaattisesta myyntilaitteesta tapahtuvaa myyntiä tai muuta luovuttamista.

Lisäksi tupakkalain 33 a §:n mukaan kunta voi peruuttaa vähittäismyyntiluvan, jos vähittäismyyntiluvan haltija kunnan tai valvontaviranomaisen kirjallisesta huomautuksesta, varoituksesta tai sakko-rangaistuksesta huolimatta myy tai muutoin luovuttaa tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä elinkeinotoiminnassa henkilölle, joka on kahdeksatoista vuotta nuorempi. Lupa voidaan peruuttaa määräaikaikaisesti tai pysyvästi.

4. TUOTTEET, JOITA MYYNTIKIELTO JA OMAVALVONTAVELVOLLISUUS KOSKEE

Tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä ei saa myydä eikä muutoin elinkeinotoiminnassa luovuttaa alle 18-vuotiaalle. Myynnin omavalvontavelvollisuus koskee samoja tuotteita, eli tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä.

Tupakkatuotteita

ovat tupakkakasvista (*nicotiana*) kokonaan tai osittain valmistettuja, poltettavaksi, sieraimiin vedettäväksi, imeskeltäväksi tai pureskeltäväksi tarkoitettuja tuotteita, riippumatta siitä, onko tupakka geneettisesti muunnettua vai ei (tupakkalain 2 §:n 3 ja 3 a-c kohdat, tupakka-asetuksen 1 §:n 1-7 kohdat). Tupakkatuotteita ovat muun muassa:

- savukkeet
- pikkusikarit, sikarit
- savuketupakka, piipputupakka tai muu irtotupakka
- purutupakka, nenänuuska
- tupakkakasvia sisältävät yrttisavukkeet, vesipiipputupakka
- tupakkakasvia sisältävät purukumi- ja vastaavat tuotteet

Tupakointivälineellä

tarkoitetaan tupakoinnissa tai sen valmistelussa pääasiassa käytettäväksi tarkoitettua välinettä tai tarviketta (tupakkalain 2 §:n 4 kohta). Tupakointivälineitä ovat muun muassa:

- savukepaperi tai muu savukkeen päälly
- savukkeenkierrin
- imuke, suodatin
- piippu, piipun osat, piipunpuhdistusvälineet, piipputelineet
- tupakan sytyttimet, niiden polttoainesäiliöt ja muut osat
- tuhkakupit

Tulitikut eivät ole tupakointivälineitä. Tupakointivälineet on tarkemmin lueteltu sosiaali- ja terveysministeriön päätöksessä tupakointivälineistä, 8.12.1999/1158. Päätös on tämän oppaan liitteenä 2.

5. OMAVALVONTASUUNNITELMAN SISÄLTÖ

Oma-
valvontasuunnitelma on oma-
valvonnan perusta. Se on vähittäismyyntiluvan-
haltijan laatima kirjallinen ohjeisto myyntikiellon toimeenpanosta tupakkatuotteiden myyntipaikassa. Oma-
valvontasuunnitelmalla estetään tupakkatuotteen tai tupakointivälineen luovuttaminen kahdeksaatoista vuot-
ta nuoremmalle henkilölle.

Oma- valvontasuunnitelman tulee sisältää seuraavat tiedot ja ohjeet

(STM:n oma-
valvontasuunnitelma-asetus, liite 1):

- A. Oma-
valvonnan vastuuhenkilö
- B. Luettelo tuoteryhmistä, joita oma-
valvonta koskee
- C. Henkilökunnan perehdyttäminen ja osaamisen kertaaminen
- D. Menettely nuoren henkilön iän varmistamisessa ja ongelmatilanteissa
- E. Myyjille annettujen menettelytapaohjeiden noudattamisen seuranta
- F. Ongelmatilanteiden tai viranomaisten tarkastusten johdosta toteutetut toimenpiteet
- G. Myyntikieltokylttien esillepano
- H. Oma-
valvonnan uudelleenarviointi ja kehittäminen
- I. Oma-
valvonnan kirjaaminen

A. OMA- VALVONNAN VASTUUHENKILÖ

Myyntikiellon noudattamista ja oma-
valvontaa varten elinkeinonharjoittajan eli vähittäismyynti-
luvan-
haltijan tulee nimetä oma-
valvonnan vastuuhenkilö. Nimetty vastuuhenkilö voi olla elinkeinon-
harjoittaja itse, tai hän voi nimetä myyntipaikkaan erikseen oma-
valvonnan vastuuhenkilön, joka järjestää henkilökunnan koulutuksen ja huolehtii yleisesti siitä, että oma-
valvonta toimii. Elinkei-
nonharjoittaja vastaa kuitenkin aina itse toimintansa lainmukaisuudesta.

Vastuuhenkilön tulisi mahdollisuuksien mukaan olla esimiesasemassa, mutta kuitenkin käytännön kosketuksessa myyntityöhön. Vastuuhenkilön olisi hyvä olla työvuorossa liikkeen aukioloaikana, mutta tämä ei ole ehdoton edellytys. Vastuuhenkilön puoleen myyjä voi kääntyä tarvitessaan lisäoh-
jeita tai tukea.

Oma-
valvonnan vastuuhenkilön nimi **kirjataan oma-
valvontasuunnitelmaan**. Jos vastuuhenkilöitä on useita, suositellaan, että heidän tehtävänsä ilmoitetaan samalla, esimerkiksi: koulutusvastaava, iltavuoron/aamuvuoron vastaava.

Vastuuhenkilön/elinkeinonharjoittajan tehtäviin kuuluu:

- Huolehtia yleisesti siitä, että oma-
valvonta toimii myyntipaikassa.
- Perehdyttää kaikki työntekijät, erityisesti uudet, sijaiset ja määräaikaiset myyntikieltojen noudat-
tamiseen ja oma-
valvontaan. Huolehtia siitä, että kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaaminen toteutetaan vähintään vuosittain.
- Varmistaa, että jokainen myyntiin osallistuva tietää ja osaa toimia siten, ettei tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä myydä alle 18-vuotiaille ja tietää menettelytavat ongelmatilanteissa.
- Seurata, että myyjät toimivat annettujen menettelytapaohjeiden mukaisesti.
- Huolehtia siitä, että ilmoitus tupakkatuotteen myyntikiellosta on asetettu siten, että myyntipisteessä asioiva asiakas havaitsee sen vaivatta.
- Varustaa myyntipaikka erillisellä lomakkeella, vihkolla tai muulla muistiinpanovälineellä, johon tehdään oma-
valvontakirjaukset.
- Tarkastaa säännöllisesti oma-
valvontakirjaukset.

- Kirjata toteutetut uusien työntekijöiden perehdytykset ja kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaamiset sekä ongelmatilanteiden tai viranomaisien tarkastusten johdosta toteutetut toimenpiteet, ellei omavalvontasuunnitelmassa ole toisin määrätty.
- Toteuttaa omavalvonnan uudelleenarviointia ja kehittämistä. Vastuuhenkilön on tehtävä kirjaukset omavalvonnan toimeenpanon ja sen tuloksellisuuden seurannasta ja vuosittaisesta arvioinnista ja omavalvonnan kehittämisestä, ellei omavalvontasuunnitelmassa ole toisin määrätty.

B. LUETTELO TUOTERYHMISTÄ, JOITA OMAVALVONTA KOSKEE

Omavalvonnan vastuuhenkilön tai elinkeinoharjoittajan on laadittava luettelo niistä myynnissä olevista tuoteryhmistä, joita omavalvonta koskee. Omavalvontavelvollisuus koskee tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä.

C. HENKILÖKUNNAN PEREHDYTTÄMINEN JA OSAAMISEN KERTAAMINEN

Omavalvontasuunnitelman tulee sisältää selvitys siitä, miten uusien työntekijöiden perehdytys toteutetaan palvelussuhteen alussa sekä kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaaminen toteutetaan vähintään vuosittain. Näin elinkeinoharjoittaja varmistaa, että henkilökunta tietää ja osaa toimia siten, ettei tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä myydä alle 18-vuotiaalle.

Koulutusvelvoite sisältää:

- Vakinaisen henkilökunnan perehdyttämisen.
- Uusien, sijaisten ja määräaikaisten työntekijöiden perehdyttämisen.
- Kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaamisen vähintään vuosittain.

Koulutus toteutetaan elinkeinoharjoittajan tarkoituksenmukaiseksi katsomalla tavalla.

Sen on kuitenkin oltava sisällöltään sellaista, että henkilökunta tuntee:

- Myyntikieltoikärajat.
- Myyntikiellon kohteena olevat tuotteet.
- Menettelytavat henkilötodistusten kysymisessä ja ongelmatilanteissa.
- Velvollisuutensa omavalvontakirjausten tekemisessä ja omavalvonnan muussa toteuttamisessa.

Koulutuksessa on suositeltavaa käydä läpi:

- Lain mukaiset myyntikiellot, omavalvontavelvoite ja omavalvonnan tarkoitus.
- Myyntipaikan omavalvontasuunnitelma ja suunnitelman toteuttaminen käytännössä.
- Omavalvontakirjausten tekeminen.
- Valviran opas, joka sisältää keskeiset tiedot omavalvonnan toteuttamisesta.

Henkilökunnalle annettavasta koulutuksesta tehdään **omavalvontakirjaukset**. Kirjaukset tehdään oheiselle **lomakkeelle 1** tai erilliseen muistiinpanovälineeseen.

D. MENETTELY NUOREN HENKILÖN IÄN VARMISTAMISESSA JA ONGELMATILANTEISSA

Menettely nuoren henkilön iän varmistamisessa

Alaikäisille ei saa koskaan myydä tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä. Omavalvontasuunnitelmaan tulee sisällyttää menettelytavat siitä, miten myyjät ohjataan kysymään nuorilta henkilöiltä henkilötodistusta iän varmistamiseksi.

Tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä ostavaa nuorta, joka **myyjän arvion mukaan voi olla alaikäinen**, on pyydettävä todistamaan henkilöllisyytensä iän varmistamiseksi. Ikä tarkistetaan kuvalisesta henkilökortista, ajokortista, passista, tms. Jos nuori tarjoaa vain selityksiä, tai kieltäytyy esittämästä henkilötodistusta, hänelle ei saa myydä tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä.

Myyjä tekee **omavalvontakirjaukset iän tarkastuksista ja tarkastuksien tuloksista**. Tarkastuksen tuloksena voidaan kirjata, monellako kysytyistä oli paperit/ ei ollut papereita/ monelleko ei myyty, esimerkiksi siksi, että ostamista yrittänyt oli alaikäinen.

Tehdyt iän tarkastukset ja tarkastuksien tulokset suositellaan kirjattavaksi kassalla välittömästi myyntitilanteessa oheiselle **lomakkeelle 2**.

Kirjaukset voidaan helposti tehdä esimerkiksi ”tukkimiehen” kirjanpitona. Oheisten lomakkeiden sijasta kirjaamiseen voidaan käyttää myös ruutuvihkoa tai muuta muistiinpanovälinettä.

Menettely ongelmatilanteissa

Ongelmatilanteita ovat esimerkiksi väärennetyn tai toisen henkilön henkilötodistuksen esittäminen, asiakkaiden uhkaava käytös ja asiakasvalitukset sekä välitysepäilyt.

Omavalvontasuunnitelmassa on oltava myös menettelytapaohjeet siitä, miten ikätarkastuksiin liittyvissä myynnin ongelmatilanteissa menetellään. Ohjeet ovat tarpeellisia häiriöttömän asiakaspalvelun ja myyjien turvallisuuden takaamiseksi. Ohje voi sisältää esimerkiksi tiedon siitä, kenet kutsutaan ongelmatilanteen sattuessa paikalle ja tarvittavat puhelinnumerot tai hälytyslaitteiden käyttöohjeet.

Ikätarkastuksiin liittyvistä myynnin ongelmatilanteista ja välitysepäilystä on tehtävä **omavalvontakirjaukset**. Nämä kirjaukset suositellaan tehtävän oheiselle **lomakkeelle 2**.

E. MYYJILLE ANNETTUIEN MENETTELYTAPAOHJEIDEN NOUDATTAMISEN SEURANTA

Omavalvontasuunnitelmassa esitetään menettelytavat siitä, miten elinkeinonharjoittaja ja omavalvonnan vastuuhenkilö seuraavat, että myyjät toimivat annettujen ohjeiden mukaisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa sen seuraamista, miten henkilökunta suhtautuu velvoitteeseensa sekä omavalvontakirjausten säännöllistä tarkastamista.

Tarkastettuaan kirjaukset vastuuhenkilö voi esimerkiksi tehdä tarkastuksestaan päivätyn merkinnän myyjän omavalvontakirjauslomakkeeseen tai seurantavihkoon. **Omavalvontakirjaukset tulee säilyttää** omavalvontasuunnitelman ylläpitoa, arviointia ja kehittämistä sekä viranomaisten tarkastusta varten **kuluvan kalenterivuoden ja sitä seuraavan kalenterivuoden ajan**. Tarvittaessa menettelytavat kerrataan koko henkilökunnan kanssa tai erikseen nuorille tupakkatuotteita myyneiden kanssa.

F. ONGELMATILANTEIDEN TAI VIRANOMAISTEN TARKASTUSTEN JOHDOSTA TOTEUTETUT TOIMENPITEET

Tupakkatuotteiden myynnissä kohdattujen ongelmien tai viranomaisten tarkastusten yhteydessä havaittujen tupakan myyntipaikassa esiintyvien ongelmien korjaamiseksi tehdyistä toimenpiteistä tehdään **omavalvontakirjaukset**. Kirjaus tehdään **lomakkeelle 3** tai erilliseen muistiinpanovälineeseen.

Korjaustoimenpide voi olla henkilökunnalle annettu koulutus väärennetyn henkilötodistuksen tunnistamisessa, myymälässä käyttöön otettu turvajärjestelmä jne.

G. MYYNTIKIELTOKYLTTIEN ESILLEPANO

Omaevalvontasuunnitelman tulee sisältää selvitys siitä, mihin tupakka-asetuksen 11 §:n mukainen ilmoitus on asetettu niin, että tupakkatuotteiden myyntipisteessä asioiva asiakas havaitsee sen väivä. Suunnitelmassa tulisi olla ohjeet myyntikieltoilmoitusten sijoittamisesta kuhunkin tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden myyntipisteeseen ja automaattiseen myyntilaitteeseen.

Tupakka-asetuksen 11 §:n mukaan tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden myyntipisteessä sekä automaattisessa myyntilaitteessa tulee olla asiakkaiden hyvin havaittavissa ilmoitus: ”Tupakan myynti alle 18-vuotiaalle on kielletty. Tupakka aiheuttaa riippuvuuden ja vahingoittaa terveyttä.”

Myyntikieltoilmoituksen materiaalit voidaan valita vapaasti. Ilmoitus voi olla myös esimerkiksi käsin tekstattu. Edellytys on, että myyntikieltoilmoitus on selvästi asiakkaiden nähtävillä jokaisessa tupakan myyntipisteessä.

H. OMAVALVONNAN UDELLEENARVIOINTI JA KEHITTÄMINEN

Omaevalvontasuunnitelman toteuttaminen tarkoittaa ja edellyttää myös omaevalvonnan ja omaevalvontasuunnitelman toimeenpanon arviointia ja kehittämistä.

Omaevalvontajärjestelmä on arvioitava uudelleen säännöllisin väliajoin, vähintään vuosittain ja aina tarvittaessa. Omaevalvontasuunnitelman tulee sisältää suunnitelma siitä, miten omaevalvontasuunnitelmaa ylläpidetään ja miten omaevalvontaa ja omaevalvontasuunnitelman toimeenpanoa vuosittain arvioidaan ja kehitetään. Uudelleenarvioinnin perustana voivat olla esimerkiksi myynnissä saadut kokemukset ja tehdyt omavalvontakirjaukset. Aikaisemman vuoden omavalvontakirjauksia voidaan esimerkiksi verrata uudempiin kirjauksiin ja kirjauksista voidaan tehdä erilaisia yhteenvetoja. Uudelleenarvioinnissa saatujen kokemusten perusteella elinkeinonharjoittaja voi arvioida, onko omaevalvonnan tuloksellisuudessa tapahtunut muutoksia ja onko näiden havaintojen perusteella aihetta kehittää omavalvontasuunnitelmaa entistä toimivammaksi. Uudelleenarvioinnin toteuttamisesta on mainittava omavalvontasuunnitelmassa.

Omaevalvontajärjestelmän uudelleenarviointiin liittyvistä huomioista tehdään **omavalvontakirjaukset** oheiselle **lomakkeelle 4** tai erilliseen muistiinpanovälineeseen. Järjestelmän uudelleenarviointi helpottuu, kun valvonnassa kohdatut ongelmat ja puutteet sekä toteutetut korjaustoimenpiteet kirjataan säännöllisesti.

Omavalvonnan ja omavalvontasuunnitelman toimeenpanon arviointi ja kehittäminen voidaan toteuttaa keskitetysti myyntipaikkojen ketjuohjauksella.

I. OMAVALVONNAN KIRJAAMINEN

Tupakan myynnin omavalvonnan toteuttaminen tarkoittaa ja edellyttää valvonnan kirjaamista. Elinkeinonharjoittaja/vastuuhenkilö varustaa myyntipaikan erillisellä lomakkeella, viholla (seurantavihko) tai muulla muistiinpanovälineellä, johon tehdään vaaditut omavalvontakirjaukset. Kirjaamisesta huolehtii elinkeinonharjoittaja, omavalvonnan vastuuhenkilö tai myyjä.

Omavalvontasuunnitelma-asetuksen 3 §:n mukaan omavalvonnan vastuuhenkilö tekee kirjaukset henkilökunnan koulutuksesta (lomake 1), ongelmatilanteiden tai viranomaisten tarkastusten johdosta toteutetuista toimenpiteistä (lomake 3) ja omavalvonnan toimeenpanon ja sen tuloksellisuuden seurannasta ja vuosittaisesta arvioinnista sekä omavalvonnan kehittämistä (lomake 4), ellei omavalvontasuunnitelmassa ole toisin määrätty. **Nämä kirjaukset tulee pitää myyntipaikan työntekijöiden saatavilla.**

Jos anniskelu- tai henkilöstöravintolassa tai muussa vastaavassa myyntipaikassa asioi vain poikkeuksellisesti alle 18-vuotiaita asiakkaita, voidaan tehdyistä ikätarkastuksista ja niiden tuloksista sekä ikätarkastuksiin liittyvistä myynnin ongelmatilanteista ja välitysepäilyistä tehdyt kirjaukset korvata kirjaamalla yhteenveto vuoden aikana tehdyistä vastaavista havainnoista omavalvontasuunnitelman vuosittaiseen arviointiin (lomake 4).

Kirjaamiseen voidaan käyttää oheisia lomakkeita, seurantavihkoa tai muita muistiinpanovälineitä. Vaaditut kirjaukset on mainittu myös edellä kohdissa A–H selostettaessa omavalvontasuunnitelman sisältöä.

Omavalvontakirjauksista tulee käydä ilmi:

- Tehdyt ostajan iän tarkastukset (lomake 2).
- Tarkastuksien tulokset (lomake 2).
- Ikätarkastuksiin liittyvät myynnin ongelmatilanteet ja välitysepäilyt (lomake 3).
- Ongelmatilanteiden tai viranomaisten tarkastusten johdosta toteutetut toimenpiteet (lomake 3).
- Henkilökunnan koulutukset (lomake 1).
- Vastuuhenkilö/vastuuhenkilöt (omavalvontasuunnitelmaan).
- Omavalvonnan toimeenpanon ja sen tuloksellisuuden seuranta ja vuosittainen arviointi sekä omavalvonnan kehittäminen (omavalvontasuunnitelmaan tai esim. seurantavihkoon, lomake 4).

Edellä olevien lisäksi voidaan kirjata (kirjaaminen ei ole pakollista):

- Henkilökunnalle tehdyt kyselyt tai muu seuranta siitä, missä määrin on kieltäydytty myymästä tupakkatuotteita alle 18-vuotiaille ja mahdollisesti myös ostamista yrittäneiden ikä.
- Asiakaskyselyjen tekeminen.
- Toimenpidepäivä tai -viikko, esimerkiksi koulujen alkaessa syksyllä.
- Tarkempi yhteenveto henkilötodistusten kysymisestä.

Kirjausten avulla elinkeinonharjoittaja saa tietoa omavalvonnan tehostamista ja omavalvontajärjestelmän vuosittaista arviointia sekä kehittämistä varten.

Kirjaukset tulee säilyttää kuluvan kalenterivuoden ja sitä seuraavan kalenterivuoden ajan.

6. OMAVALVONTASUUNNITELMAN ESITTÄMINEN VALVONTAVIRANOMAISELLE. VIRANOMAISEN MERKINNÄT.

Omavalvontasuunnitelma on pyydettyä esitettävä valvontaviranomaiselle. Maininta esittämisvelvollisuudesta on hyvä ottaa omavalvontasuunnitelmaan. Viranomaisten tarkastusten johdosta toteutuista toimenpiteistä on tehtävä **omavalvontakirjaus**.

Viranomaisen antama asiakirja, esimerkiksi tarkastuspöytäkirja, lausunto tai muistio voidaan liittää sellaisenaan omavalvontasuunnitelman yhteyteen tai omavalvontakansioon.

Viranomaisen, vastuuhenkilö tai myyjä voi tehdä erillisen viranomaisen toimenpidettä koskevan kirjauksen myös oheiselle **lomakkeelle 3** tai erilliseen muistiinpanovälineeseen.

7. MYYNTIPISTEIDEN SIJAINTI MYYNTIPAIKASSA

Omavalvontavelvollisuuden kannalta on olennaista huomioida, että 1.4.2009 voimaan tulevan tupakkalain muutos (19.12.2008/984) edellyttää, että tupakkatuotteiden myyjän on voitava jatkuvasti valvoa tupakkatuotteiden ostotilannetta. Ostotilanteena pidetään tuotteen valinnan, maksamisen ja vastaanottamisen yhdistelmää, ja näitä kaikkia myyjän on voitava jatkuvasti valvoa.

Tämä tarkoittaa, että myyntipisteet on sijoitettava myyntipaikassa siten, että ostotilanteen jatkuva valvonta on mahdollista toteuttaa.

8. TUPAKKA-AUTOMAATIT

Tupakan myynnin omavalvontavelvollisuus koskee myös tupakkatuotteiden myyntiä automaattisesta myyntilaitteesta. Tupakkalain 11 §:n mukaan tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä saa myydä automaattisesta myyntilaitteesta vain, jos myynti laitteesta tapahtuu valvonnan alaisena. Automaattinen myyntilaitte on sijoitettava siten, että sen käyttöä voidaan jatkuvasti seurata. Tämä tarkoittaa, että myyjä tai muu valvonnasta vastaava voi välittömästi havaita, milloin automaatilla asioi alaikäinen, ja estää alaikäistä käyttämästä laitetta. Myyntilaitteen sijainnista myymälässä tulisi sopia kunnan valvontaviranomaisen kanssa. Laitteen sijoittamisesta ja valvonnasta suositellaan otettavan maininta omavalvontasuunnitelmaan.

Tupakkalain 11 §:n mukaan automaattisen myyntilaitteen sijoittamisesta ja käytön valvonnasta vastaa automaattisen myyntilaitteen sijoittamispaikan omistaja, haltija, vastaava hoitaja tai tähän tehtävään nimetty työntekijä.

Alaikäiselle myynnin kieltoa koskeva ilmoitus (myyntikieltoilmoitus) tulee sijoittaa myös tupakan automaattiseen myyntilaitteeseen (tupakka-asetus 11 §).

9. HYVÄ TIETÄÄ

Tupakkalain 10 §:ssä säädetty omavalvontavelvollisuus koskee tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden myynti-ikärajojen noudattamisen valvontaa.

Myynti-ikärajojen lisäksi tupakkalaissa on muita kieltoja, rajoituksia ja määräyksiä, kuten suunuuskan myyntikielto, päällysmarkintöjä koskevat määräykset ja mainontakielto, joita omavalvontavelvollisuus ei lain mukaan koske. Ne on kuitenkin syytä pitää mielessä tupakan myynnin yhteydessä. Huomiota tulee kiinnittää myös eräiden imppekseen soveltuvien kemikaalien myynnin rajoitukseen.

Suunuuskan myyntikielto

Suussa käytettävän tupakan, jolla yleensä tarkoitetaan niin sanottua suunuuskaa, myynti ja kaupallinen maahantuonti on tupakkalain mukaan kiellettyä. Kielto ei koske poltettavaksi tai pureskeltavaksi tarkoitettua tuotetta. Tämä tarkoittaa, että kielto koskee uusia suussa käytettäviä tupakkatuotteita, mutta ei niin sanottuja vanhoja tuotteita kuten mälliä.

Suunuuskan myyntiä valvoo poliisi ja maahantuontia valvoo tulli. Suunuuskan myynnistä seurauksena voi olla sakkorangaistus.

Päällysmarkinnat ja mainontakielto

Suomessa myytävissä tupakkatuotteissa tulee olla lain edellyttämät terva- ja nikotiinipitoisuusmarkinnat sekä terveysvaroitukset. Kaikenlainen tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden mainonta, epäsuora mainonta ja muu myynninedistämistoiminta on kiellettyä.

Päällysmarkintöjä ja mainontakieltoja valvovat kunnan valvontaviranomaiset ja Valvira.

Imppek

Monet kodissa käytettävät tuotteet sisältävät kemiallisia aineita, joita voidaan käyttää väärin päihtymistarkoitukseen. Väärinkäytettyjä tuotteita voivat olla muun muassa savukkeensytytinnesteet ja – kaasut. Tavallisin väärinkäytön muoto on haistelu eli imppek. Väärinkäyttäjät ovat yleensä 10–17-vuotiaita lapsia ja nuoria. Imppek on usein kausittainen ja paikkakuntakohtainen ongelma.

Mikäli tuotteen pääasiallinen käyttötarkoitus on tupakointi tai tupakoinnin valmistelu, kysymyksessä saattaa olla tupakointiväline, jonka myynti alaikäisille on kielletty tupakkalain nojalla. Tupakointivälineitä ovat esimerkiksi tyhjät ja täytetyt polttoainesäiliöt. Myös vaarallisten kemikaalien vähittäismyynnistä annetussa asetuksessa (676/1993) kielletään huumaavan tai terveydelle vaarallisen kemikaalin luovuttaminen, jos on syytä epäillä, että sitä aiotaan hankkia ilmeisesti päihtymistarkoitukseen tai muutoin käyttää väärin.

Lisäksi tulee huomata, että myrkyllistä kemikaalia ei saa luovuttaa alle 18-vuotiaille. Kunnan kemikaalivalvontaviranomaiset valvovat vaarallisten kemikaalien vähittäismyyntiä.

Vähittäismyyjien tehtävänä on huolellisesti valvoa imppekamiseen soveltuvien tuotteiden myyntiä lapsille ja nuorille. Vähittäismyynniasetuksen mukaan myyjällä on velvollisuus ja oikeus olla myymättä tuotetta kuluttajalle, jos voidaan olettaa, että kuluttaja aikoo käyttää kemikaalia väärin, esi-

osa 1

merkiksi imppaamiseen. Myynnin yhteydessä on kiinnitettävä huomiota asiakkaisiin, jotka toistuvasti ostavat imppaamiseen soveltuvia tuotteita. Tarvittaessa tuotteet on siirrettävä myyntitiskin taakse tai muutoin myyjien valvontaan.

LIITE 1

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus

tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden vähittäismyynnin omavalvontasuunnitelmasta

Annettu Helsingissä 26 päivänä helmikuuta 2009

Sosiaali- ja terveysministeriön päätöksen mukaisesti säädetään toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi 13 päivänä elokuuta 1976 annetun lain (693/1976) 10 §:n 2 momentin nojalla, sellaisena kuin se on laissa 984/2008.

1 §

Omavalvontasuunnitelma on tupakkatuotteiden vähittäismyynniluvanhaltijan laatima kirjallinen ohjeisto toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain 10 §:n 1 momentissa säädetyn myyntikiellon toimeenpanosta tupakkatuotteiden myyntipaikassa.

2 §

Myyntipaikan omavalvontasuunnitelman tulee sisältää:

- 1) tieto omavalvonnan vastuuhenkilöstä;
- 2) luettelo tuoteryhmistä, joita omavalvonta koskee;
- 3) selvitys siitä, miten uusien työntekijöiden perehdytys toteutetaan palvelussuhteen alussa sekä kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaaminen toteutetaan vähintään vuosittain;
- 4) menettelytavat, miten myyjät ohjeistetaan toimimaan lain mukaisesti erilaisissa tupakkatuotteiden ja tupakointivälineiden myyntiin liittyvissä tilanteissa;
- 5) menettelytavat, joilla elinkeinonharjoittaja ja omavalvonnan vastuuhenkilö seuraavat annettujen ohjeiden noudattamista;
- 6) suunnitelma omavalvontasuunnitelman ylläpidosta ja omavalvonnan ja omavalvontasuunnitelman toimeenpanon vuosittaisesta arvioinnista ja kehittämisestä; sekä
- 7) selvitys siitä, mihin tupakoinnin vähentämisestä annetun asetuksen 11 §:n (174/1995) mukainen ilmoitus on asetettu niin, että tupakkatuotteiden myyntipisteessä asioiva asiakas havaitsee sen vaivatta.

Omavalvontasuunnitelma voidaan laatia myös sähköiseen muotoon ja se voidaan yhdistää osaksi elintarvikehuoneiston muita omavalvontasuunnitelmia. Omavalvonnan ja omavalvontasuunnitelman toimeenpanon arviointi ja kehittäminen voidaan toteuttaa keskitetysti myyntipaikkojen ketjuohjauksella.

Omavalvontasuunnitelma tulee pitää yhtenä kokonaisuutena myyntipaikan työntekijöiden saatavilla.

3 §

Omavalvontasuunnitelman toteuttaminen sisältää 2 §:ssä säädettyjen toimenpiteiden toteuttamisen lisäksi seuraavat kirjaukset:

- 1) toteutetut uusien työntekijöiden perehdytykset sekä kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaaminen;
- 2) tehdyt ikätarkastukset ja niiden tulokset sekä ikätarkastuksiin liittyvät myynnin ongelmatilanteet ja väli-tysepäilyt;
- 3) ongelmatilanteiden tai viranomaisten tarkastusten johdosta toteutetut toimenpiteet; ja
- 4) omavalvonnan toimeenpanon ja sen tuloksellisuuden seuranta ja vuosittainen arviointi ja omavalvonnan kehittäminen.

Edellä 1 ja 3–4 kohdissa tarkoitetut kirjatukset tekee omavalvonnan vastuuhenkilö ellei omavalvontasuunnitelmassa ole toisin määrätty, ja ne tulee pitää myyntipaikan työntekijöiden saatavilla.

Jos anniskelu- tai henkilöstöravintolassa tai muussa vastaavassa myyntipaikassa asioi vain poikkeuksellisesti alle 18-vuotiaita asiakkaita, voidaan 2-kohdassa tarkoitetut kirjatukset korvata kirjaamalla yhteenveto vuoden aikana tehdyistä vastaavista havainnoista omavalvontasuunnitelman arviointiin.

Kirjatukset tulee säilyttää kuluvan kalenterivuoden ja sitä seuraavan kalenterivuoden ajan.

4 §

Tämä asetus tulee voimaan 1 päivänä huhtikuuta 2009.

Tällä asetuksella kumotaan sosiaali- ja terveysministeriön 8 päivänä joulukuuta 1999 antama määräys tupakkatuotteen ja tupakointivälineen myynnin estämisen alaikäisille tarkoitetun omavalvontasuunnitelman laatimisesta, sisällöstä ja toteuttamisesta (Dnro 1999:53).

osa 1

Ennen asetuksen voimaantuloa voidaan ryhtyä asetuksen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Helsingissä 26 päivänä helmikuuta 2009

Peruspalveluministeri *Paula Risikko*

Hallitusneuvos Ismo Tuominen

LIITE 2

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN PÄÄTÖS TUPAKOINTIVÄLINEISTÄ
(8.12.1999/1158)

Sosiaali- ja terveysministeriö on toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi 13. päivänä elokuuta 1976 annetun lain (693/1976) 2 §:n 4 kohdan nojalla päättänyt:

1 §

Toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi annetun lain (693/1976) 2 §:n 4 kohdan tarkoittamia tupakointivälineitä ovat seuraavat tavarat ja tavararyhmät:

- 1) savukepaperi, myös lehtiöinä tai hylsynä;
- 2) savukkeenkiertimet tai niihin rinnastettavissa olevat laitteet ja esineet;
- 3) tupakkatuotteisiin kuuluvat tai niihin liitettävät suodattimet, kuten suodattavat piipunpesät ja suodatinpanokset;
- 4) sikarin ja savukkeenimukkeet tai niihin rinnastettavissa olevat tavarat sekä niiden osat;
- 5) tupakkapiiput, piipunpesät, -varret ja muut -osat;
- 6) edellä 4 ja 5 kohdissa mainittujen tavaroiden tarvikkeet, kuten piipunpuhdistajat;
- 7) tuhkakupit ja niihin rinnastettavat tavarat;
- 8) tupakointiin tai sen valmisteluun käytettävät esineet, kuten piipputelineet;
- 9) kuluttajien käytössä olevat tupakkatuotteiden säilytyskotelot, -pussit, -rasiat, -tölkit ja muut niiden kaltaiset tavarat;
- 10) tupakansytyttimet riippumatta niiden toimintatavasta sekä niiden osat kuten ulkokuoret, uurretut hankauspyörät, tyhjät tai täytetyt polttoainesäiliöt; sekä
- 11) muut edellä mainitsemattomat tavarat, joita käytetään pääasiassa tupakointiin tai sen valmisteluun, kuten sikarinpään leikkurit ja piipunpoltossa käytettävät apuvälineet.

2 §

Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus antaa tarvittaessa tarkempia ohjeita tämän päätöksen soveltamisesta ja täytäntöönpanosta.

3 §

Tämä päätös tulee voimaan 1. päivänä maaliskuuta 2000.

Tällä päätöksellä kumotaan 25. päivänä helmikuuta 1977 annettu sosiaali- ja terveysministeriön päätös tupakointivälineistä (254/1977).

Helsingissä 8. päivänä joulukuuta 1999
Peruspalveluministeri

Eva Biaudet

Hallitussihteeri

Liisa Katajamäki

OMAVALVONTASUUNNITELMA

TUPAKKATUOTTEIDEN JA TUPAKOINTIVÄLINEIDEN MYYNTI

Liike (kauppa- ja myymälä)

Myyntipaikan osoite

Elinkeinonharjoittajan nimi
(vähittäismyyntiluvan haltijan nimi)

Vastuuhenkilön nimi ja vastuualue

Laatimispäivämäärä

OMAVALVONTASUUNNITELMA

SISÄLLYS

1. MUISTILISTA. Tupakan myynnin omavalvonnan pääperiaatteet	20
2. YLEISTÄ	20
Lainsäädäntö ja omavalvonnan tarkoitus	
Viranomaisvalvonta ja seuraamukset	
Tuotteet, joiden myyntiä on valvottava	
3. OMAVALVONTASUUNNITELMA	21
A. Omavalvonnan vastuhenkilö	
B. Luettelo tuoteryhmistä, joita omavalvonta koskee	
C. Henkilökunnan perehdyttäminen ja osaamisen kertaaminen	
D. Menettely nuoren henkilön iän varmistamisessa ja ongelmatilanteissa	
E. Myyjille annettujen menettelytapaohjeiden noudattamisen seuranta	
F. Ongelmatilanteiden tai viranomaisten tarkastusten johdosta toteutetut toimenpiteet	
G. Myyntikieltokylttien esillepano	
H. Omavalvonnan uudelleenarviointi ja kehittäminen	
I. Omavalvontakirjaukset	
4. TUPAKKA-AUTOMAATIT	25
OMAVALVONTASUUNNITELMAN LIITTEET	26
Liitelomakkeet	

1. MUISTILISTA.

TUPAKAN MYYNNIN OMAVALVONNAN PÄÄPERIAATTEET

ELINKEINONHARJOITTAJAN (VASTUUHENKILÖN) MUISTILISTA

1. Nimeä vastuuhenkilö.
2. Sijoita tupakkatuotteiden myyntipisteet siten, että tupakkatuotteiden myyjä voi jatkuvasti valvoa ostotilannetta.
3. Sijoita tupakka-automaatit oikein.
4. Laadi luettelo niistä tuoteryhmistä, joita omavalvonta koskee.
5. Tarkista, että myyntikieltoilmoitukset ovat paikoillaan jokaisessa myyntipisteessä.
6. Laadi omavalvontasuunnitelma, ota se käyttöön ja varmista suunnitelman noudattaminen.
7. Varmista, että omavalvontasuunnitelma on yhtenä kokonaisuutena työntekijöiden saatavilla.
8. Muista henkilökunnan koulutus.
9. Varmista omavalvonnan kirjaaminen.
10. Seuraa omavalvonnan toteuttamista ja arvioi järjestelmäsi toimivuutta säännöllisesti, vähintään vuosittain ja aina tarvittaessa.

MYYJÄN MUISTILISTA

1. Älä koskaan myy alaikäiselle tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä
– sinulla on velvollisuus kieltäytyä myymästä alaikäiselle ja se merkitsee oikeutta kieltäytyä myymästä henkilölle, joka ei voi todistaa ikäänsä!
2. Tarkasta alaikäiseltä näyttävän ostajan ikä virallisesta henkilötodistuksesta.
3. Jos nuori ei pyynnöstäsi esitä henkilötodistusta, älä myy hänelle tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä.
4. Tee omavalvontakirjaukset iän tarkastuksista ja niiden tuloksista sekä ikätarkastuksiin liittyvistä myynnin ongelmatilanteista ja välitysepäilyistä.
5. Kysy tarkemmat ohjeet vastuuhenkilöltä.

Lisätietoja löydät Valviran omavalvontaoppaasta osa 1.

2. YLEISTÄ

LAINSÄÄDÄNTÖ JA OMAVALVONNAN TARKOITUS (katso osa 1, s. 5)

Tupakkain mukaan tupakkatuotetta tai tupakointivälinettä ei saa myydä eikä elinkeinotoiminnassa muutoinkaan luovuttaa alaikäisille. Elinkeinoharjoittajan tulee kustannuksellaan laatia ja toteuttaa omavalvontasuunnitelma, jonka avulla myyntikiellon noudattaminen varmistetaan. Tupakkalain yleisenä tavoitteena on väestön suojaaminen tupakan aiheuttamilta terveyshaitoilta. Myyntikieltojen ja omavalvonnan tarkoituksena on estää alle 18-vuotiaita saamasta tupakkatuotteita käyttöönsä ja siten ehkäistä lasten ja nuorten tupakoinnin aloittaminen.

VIRANOMAISVALVONTA JA SEURAAMUKSET

Omavalvonnan toteuttamista valvovat kunnan valvontaviranomaiset. Omavalvontasuunnitelma on pyydettyä esitettävä valvontaviranomaiselle. Jos elinkeinonharjoittaja ei laadi tai noudata omavalvontasuunnitelmaa, kunta voi asettaa velvoitteiden toteuttamisen tehostamiseksi uhkasakon. Tupakkatuotteiden tai tupakointivälineiden myyminen alle 18-vuotiaalle on tupakkalain 31 c §:n mukaan rangaistava teko. Saman pykälän mukaan on myös rangaistavaa laiminlyödä valvoa tupakkalain 11 §:n mukaisesti automaattisesta myyntilaitteesta tapahtuvaa myyntiä tai muuta luovuttamista.

Lisäksi tupakkalain 33 a §:n mukaan kunta voi peruuttaa tupakkatuotteiden vähittäismyyntiluvan, jos vähittäismyyntiluvan haltija kunnan tai valvontaviranomaisen kirjallisesta huomautuksesta, varoituksesta tai sakkorangaistuksesta huolimatta myy tai muutoin luovuttaa tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä elinkeinotoiminnassa henkilölle, joka on kahdeksaatoista vuotta nuorempi. Lupa voidaan peruuttaa määräaikaisesti tai pysyvästi.

Kunnan valvontaviranomaiset ja Valvira antavat neuvoja omavalvonnan toteuttamisessa.

TUOTTEET, JOIDEN MYYNTIÄ ON VALVOTTAVA (katso osa 1, s. 6)

Alaikäiselle myynnin kieltö ja myynnin omavalvontavelvollisuus koskee tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä.

Tupakkatuotteita ovat tuotteet, jotka sisältävät kokonaan tai osaksi tupakkaa, esimerkiksi: savukkeet, sikarit, piipputupakka tai muu irtotupakka, purutupakka ja nenänuuska.

Tupakointivälineitä ovat tupakoinnissa tai sen valmistelussa pääasiassa käytettävät tuotteet, esimerkiksi: savukepaperi, savukkeenkierrin, imuke, suodatin, piippu, piipunpuhdistusvälineet, tuhkapipit, tupakan sytyttimet ja sytyttimien osat.

3. OMAVALVONTASUUNNITELMA

A. OMAVALVONNAN VASTUUHENKILÖ (katso osa 1, s. 7)

Omavalvonnan vastuuhenkilö myyntipaikassa on mainittu tämän suunnitelman etusivulla.

Vastuuhenkilön (elinkeinonharjoittajan) tehtävänä on:

- Huolehtia yleisesti siitä, että omavalvonta toimii myyntipaikassa.
- Pehdyttää kaikki työntekijät, erityisesti uudet, sijaiset ja määräaikaiset myyntikieltojen noudattamiseen ja omavalvontaan. Huolehtia siitä, että kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaaminen toteutetaan vähintään vuosittain.
- Varmistaa, että jokainen myyntiin osallistuva tietää ja osaa toimia siten, ettei tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä myydä alle 18-vuotiaille ja tietää menettelytavat ongelmatilanteissa.
 - Seurata, että myyjät toimivat annettujen menettelytapaohjeiden mukaisesti.
- Huolehtia siitä, että myyntikieltoilmoitus on asetettu siten, että myyntipisteessä asioiva asiakas havaitsee sen vaivatta.

- Varmistaa, että omavalvontakirjaukset tehdään myyntipaikassa ja tarkastaa kirjaukset säännöllisin väliajoin.
- Tehdä omavalvontakirjaukset toteutetuista uusien työntekijöiden perehdytyksistä ja kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaamisesta sekä ongelmatilanteiden tai viranomaisten tarkastusten johdosta toteutetuista toimenpiteistä, ellei omavalvontasuunnitelmassa ole toisin määrätty.
- Toteuttaa omavalvonnan uudelleenarviointia ja kehittämistä. Vastuuhenkilön on tehtävä kirjaukset omavalvonnan toimeenpanon ja sen tuloksellisuuden seurannasta ja vuosittaisesta arvioinnista ja omavalvonnan kehittämisestä, ellei omavalvontasuunnitelmassa ole toisin määrätty.

B. LUETTELO TUOTERYHMISTÄ, JOTA OMAVALVONTA KOSKEE

Omavalvonnan vastuuhenkilön tai elinkeinonharjoittajan on laadittava luettelo niistä myynissä olevista tuoteryhmistä, joita omavalvonta koskee. Omavalvontavelvollisuus koskee tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä.

Luettelo tupakkatuotteista:

Luettelo tupakointivälineistä:

Huomioi, tässä ei tarkoiteta yksittäisiä tuotemerkkejä.

C. HENKILÖKUNNAN PEREHDYTTÄMINEN JA OSAAMISEN KERTAAMINEN (katso osa 1, s. 8)

Jokainen tupakkatuotteiden ja -välineiden myyjä perehdytetään palvelussuhteen alussa myyntikiellon omavalvontaan.

Koulutuksessa käydään läpi:

- Myyntikielloikärajat ja kiellon kohteena olevat tuotteet.
- Omavalvontasuunnitelma ja omavalvonnan toteuttaminen.
- Kirjausten tekeminen.
- Menettelytavat henkilötodistuksen kysymisessä.
- Menettelytavat ja ongelmatilanteissa (esim. ostajan uhkaava käytös, väärennetyt paperit).
- Valviran Omavalvontaopas, jossa on omavalvonnan kannalta keskeiset asiat.

Kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaaminen toteutetaan vähintään vuosittain.

Toteutetuista uusien työntekijöiden perehdytyksistä sekä kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaamisesta on tehtävä omavalvontakirjaukset.

Perehdyttämiskoulutus annetaan aina henkilön palvelussuhteen alkaessa. Kaikkien työntekijöiden osaamisen kertaaminen toteutetaan vähintään _____ kertaa vuodessa. Koulutusta annetaan myös määräaikais- ja sijaishenkilöstölle. Koulutuksen järjestämisvastuu on omavalvonnan vastuuhenkilöllä. Koulutukset henkilöittäin kirjataan lomakkeelle 1 tai _____.

D. MENETTELY NUOREN HENKILÖN IÄN VARMISTAMISESSA JA ONGELMATILANTEISSA (katso osa 1, s. 8)

Nuoren henkilön ikä on varmistettava

Jos myyjä epäilee, että tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä ostava nuori on alaikäinen, ostajan ikä on aina varmistettava kuvallisesta henkilötodistuksesta, ajokortista, passista, tms. Jos ostaja on alaikäinen, hänelle ei saa myydä tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä. Jos ostaja ei voi tai ei halua todistaa ikäänsä ja tarjoaa vain selityksiä, hänelle ei saa myydä tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä.

Jos myyjälle ilmoitetaan, että myymälässä on myyty tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä alaikäisille, asiasta kerrotaan vastuuhenkilölle ja tehdään merkintä seurantavihkoon tai _____.

Menettely ongelmatilanteissa

Häiriön tai ongelmatilanteen sattuessa myyjän tulee tarvittaessa kutsua paikalle myymälän esimies, vartiointiliikkeen henkilö tai _____. Häiriöistä ja ongelmatilanteista (vääreennös, uhkaava käytös, välitysepäily jne.) tehdään kirjaus lomakkeelle 3 tai seurantavihkoon tai _____.

Lisätietoja ongelmatilanteiden varalle:

E. MYYJILLE ANNETTUIEN MENETTELYTAPAOHJEIDEN NOUDATTAMISEN SEURANTA (katso osa 1, s. 9)

Omavalvonnan vastuuhenkilö ja elinkeinonharjoittaja seuraavat, että myyjät toimivat annettujen ohjeiden mukaisesti. Tarvittaessa menettelytavat kerrataan koko henkilökunnan kanssa ja erikseen nuorille tupakkaa myyneiden kanssa.

Myyjien omavalvontakirjaukset tarkastetaan _____ kertaa kuukaudessa/viikossa. Omavalvontakirjaukset säilytetään _____ kuukautta. Kirjaukset tulee säilyttää kuluvan kalenterivuoden ja sitä seuraavan kalenterivuoden ajan.

Seurannassa huomioidaan lisäksi muun muassa seuraavia asioita:

- Myyntikieltokylttien puutteellisuudet ja niiden korjaaminen.
- Ongelmatilanteet, kuten asiakkaan uhkaava käytös, väärennetyt henkilötodistukset, kieltäytyminen näyttämästä papereita, asiakasvalitukset, asiakkaiden ilmoitukset siitä, että myymälässä on myyty tupakkatuotteita tai tupakointivälineitä alaikäisille jne.
- Ongelmatilanteiden korjaustoimenpiteet.

F. ONGELMATILANTEIDEN TAI VIRANOMAISTEN TARKASTUSTEN JOHDOSTA TOTEUTETUT TOIMENPITEET (katso osa 1, s. 10)

Toteutetut esiin tulleiden ongelmien ja puutteiden korjaustoimenpiteet (esim. henkilökunnalle annettu koulutusta väärennetyn henkilötodistuksen tunnistamisessa, myymälässä otettu käyttöön turvajärjestelmä) kirjataan lomakkeelle 3 tai seurantavihkoon tai _____.

G. MYYNTIKIELTOKYLTTIEN ESILLEPANO (katso osa 1, s. 10)

Myyntikieltoilmoitukset on asetettava niin, että tupakkatuotteiden myyntipisteessä asioiva asiakas havaitsee ne vaivatta. Ilmoitus on oltava esillä jokaisessa myyntipisteessä ja automaattisessa myyntilaitteessa.

Myyntikieltoilmoitukset ovat esillä seuraavissa paikoissa:

Myyntikieltoilmoitus sisältää seuraavan tekstin:

Tupakan myynti alle 18-vuotiaalle on kielletty.
Tupakka aiheuttaa riippuvuuden ja vahingoittaa terveyttä.

On mahdollista käyttää seuraavanlaista laajempaa ilmoitusta:

Tupakan myynti alle 18-vuotiaalle on kielletty.
Tupakka aiheuttaa riippuvuuden ja vahingoittaa terveyttä.
Nuori henkilö varaudu todistamaan ikäsi.

Vastuuhenkilö tarkistaa vähintään _____ kertaa viikossa, että myyntikieltokyltit ovat paikoillaan ja kunnossa. Puutteet ja korjaamistoimenpiteet kirjataan seurantavihkoon tai _____.

H. OMAVALVONNAN UUELLEENARVIOINTI JA KEHITTÄMINEN (katso osa 1, s.10)

Saatujen kokemusten ja tehtyjen kirjausten perusteella omavalvonnan toimeenpanoa ja sen tuloksellisuutta arvioidaan uudelleen jokaisen vuoden _____ kuussa ja aina tarvittaessa. Aikaisemman vuoden omavalvontakirjauksia voidaan esimerkiksi verrata uudempiin kirjauksiin ja kirjauksis-

ta voidaan tehdä erilaisia yhteenvetoja. Omavalvonnan uudelleenarviointiin ja omavalvonnan kehittämiseen liittyvät huomiot kirjataan lomakkeelle 4 tai _____.

Omavalvonnan ja omavalvontasuunnitelman toimeenpanon arviointi ja kehittäminen voidaan toteuttaa keskitetysti myyntipaikkojen ketjuohjauksella. Tässä myyntipaikassa ketjuohjaus on toteutettu seuraavalla tavalla:

I. OMAVALVONTAKIRJAUKSET (katso osa 1, s. 11)

Jokaisella kassalla on lomake tai muu muistiinpanoväline myyjän omavalvontakirjauksia varten.

Myyjä kirjaa:

Kirjataan päivittäin iän tarkastukset ja tarkastusten tulokset (oli/ei ollut papereita) lomakkeelle 2 tai _____. Lisäksi voidaan kirjata, monelleko ei myyty tupakkatuotteita tai välineitä.

Kirjataan päivittäin myynnin yhteydessä todetut ongelmatilanteet, kuten väärennetyt tai toisen henkilön paperit, asiakkaan uhkaava käytös, asiakasvalitukset, välitysepäilyt ja muut ongelmatilanteet lomakkeelle 3 tai _____.

Myyjä kirjaa tiedot esimerkiksi ”tukkimiehen” kirjanpitona.

Muut vaaditut omavalvontakirjaukset tekee omavalvonnan vastuuhenkilö, ellei omavalvontasuunnitelmassa ole toisin määrätty.

4. TUPAKKA-AUTOMAATIT (katso osa 1, s.12)

Tupakka-automaatin sijoittamisesta ja valvonnasta suositellaan otettavan maininta omavalvontasuunnitelmaan.

Laitteen sijoittamisesta ja käytön valvonnasta vastaa tupakka-automaatin sijoittamispaikan omistaja, haltija, vastaava hoitaja tai tähän tehtävään nimetty työntekijä.

Tupakka-automaatin sijoittamisesta ja käytön valvonnasta vastaa:

Myyntipaikassa olevat tupakka-automaatit on sijoitettu siten, että niiden käyttöä pystytään jatkuvasti seuraamaan. Myyjä tai muu valvonnasta vastaava voi välittömästi havaita, milloin automaatilla asioi alaikäinen, ja estää alaikäistä käyttämästä laitetta.

Tupakka-automaatit on sijoitettu seuraaviin paikkoihin:

OMAVALVONTASUUNNITELMAN LIITTEET

Kopioi itsellesi tarvittava määrä lomakkeita.

- Koulusta/perehdyttämistä saaneet henkilöt, LOMAKE 1
- Ostajan iän tarkastukset ja tarkastuksien tulokset, LOMAKE 2
- Ongelmatilanteiden seuranta ja korjaustoimenpiteet sekä viranomaisten tarkastusten johdosta toteutetut toimenpiteet, LOMAKE 3
- Omavalvonnan toimeenpanon ja sen tuloksellisuuden seuranta ja vuosittainen arviointi sekä omavalvonnan kehittäminen, LOMAKE 4
- Muita mahdollisia liitteitä:
 - esimerkiksi viranomaisen antama asiakirja, esimerkiksi tarkastuspöytäkirja, muistio tai lausunto, voidaan liittää sellaisenaan omavalvontasuunnitelman yhteyteen tai omavalvontakansioon.

LOMAKE 2

OSTAJAN IÄN TARKASTUKSET JA TARKASTUKSIEN TULOKSET

Vuosi _____

Tupakkatuotteita ja tupakointivälineitä ostavaa nuorta, joka voi olla alaikäinen, on pyydettyä esittämään henkilötodistuksensa. Ikä varmistetaan kuvallisesta henkilökortista, ajokortista tai passista.

VKO Nro:		Ei papereita	Oli paperit	Ei myyty (vapaaeht.)	Myyjän kuittaus
	MA				
	TI				
	KE				
	TO				
	PE				
	LA				
	SU				
YHT.					

VKO Nro:		Ei papereita	Oli paperit	Ei myyty (vapaaeht.)	Myyjän kuittaus
	MA				
	TI				
	KE				
	TO				
	PE				
	LA				
	SU				
YHT.					

Merkitse ”tukkimiehen” kirjanpidolla päivittäin, kuinka monella kysytyistä oli paperit, monellako ei ollut ja monelleko ei myyty. Laske summat yhteen viikoittain.
Vastuuhenkilön merkinnät _____

**NEUVOJA JA OHJEITA
TUPAKAN MYYNNIN OMAVALVONTAA
KOSKEVISSA ASIOISSA SAAT:**

Oman kuntasi valvontaviranomaisilta

Valvirasta

- sähköpostitse tupakka@valvira.fi
- Internet-sivuilta www.valvira.fi

**Valvira Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto
PL 210 (Säästöpankinranta 2 A, Lintulahdenkatu 10)
00531 Helsinki
Puhelin (09) 772 920
<http://www.valvira.fi>**